

İSTANBUL’DA YAŞAYAN GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYELİLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Taner ARTAN

İstanbul Üniversitesi

Arş. Gör. Aylin ARICI

İstanbul Üniversitesi

Öz

Bu çalışma 2011 Suriye sığınmacı krizinin ortaya çıktığı Mart ayından günümüze kadar geçen süre içerisinde Suriyelilere yönelik sosyal hizmetlerin İstanbul örneğinde değerlendirilmesini içermektedir. Milyonlarca insanın hayatını doğrudan ya da dolaylı yoldan etkileyen iç savaş sonrası yaşanan Mülteci ve sığınmacı sorunu birçok mesleğin çalışma alanına girmektedir. Bu mesleki gruplardan biriside sosyal hizmettir. Sığınmacı krizi sosyal hizmet mesleği açısından önemli bir çalışma alanına işaret etmektedir. Sosyal hizmet uzmanları özellikle toplumların dezavantajlı gruplarıyla mikro, mezzo ve makro boyutlarda çalışmalar yapabilmektedir. Bu çalışma Türkiye’de "geçici sığınmacı" statüsünde olan Suriyelilerin yaşadıkları sorunların ve bunlara ilişkin uygulamaların sosyal hizmet perspektifi açısından değerlendirilmesini içermektedir. Çalışma kapsamında diğer bölge uygulamalarına da yer verilmekle birlikte çalışma daha çok İstanbul üzerine odaklanmaktadır. Suriyeli sığınmacılara İstanbul örneğinde sunulan hizmetlerin makro sosyal hizmet hedefleri kapsamında etkinliğinin tartışılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci, Sığınmacı, Sosyal Hizmet.

Evaluation of Social Work Practices for Syrians Refugees In “Temporary Protection Status” In Istanbul

Abstract

This study includes the evaluation of the social services provided to Syrians refugees in Istanbul, since March 2011 when the Syrian refugee crisis started. After the civil war, which affects millions of people's lives directly or indirectly, the problem of refugees and asylum seekers falls into the field of study of many professions. One of these Professional groups is social work. The asylum-seeker crisis is an important area of the social work profession. This study includes the evaluation of the problems experienced by the Syrians who are in the status of "temporary asylum seeker" in Turkey and their applications in terms of social work perspective. While the other regional applications are included in the scope of the study, the study focuses mostly in Istanbul.

Key Words: Migration, Refugee, Assylum Seeker, Social Work

Giriş

Suriye sığınmacı krizi 2011 yılının Mart ayında Arap Baharı olarak adlandırılan gösteriler ile başlamış, çatışma ortamının bir iç savaşa dönüşmesi ile birlikte hayati tehlikesi doğan milyonlarca insan çareyi ülkelerini terk etmekte bulmuştur. Nisan 2011 yılından bu yana birçok ülke gibi Türkiye de sığınmacılara kapı açmıştır. Göçün en yoğun olduğu ülkeler Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır olsa da 2015 ve 2016 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) verilerine göre Amerika Birleşik Devletleri, Norveç, Avustralya, İngiltere, Kanada, Avusturya ve İsveç gibi ülkeler de “geçici koruma” altında Suriyelileri kabul etmişlerdir. Bugün dünyanın birçok yerinde yasal ya da yasa dışı birçok sığınmacı bulunmaktadır. Buna ilişkin uygulanan politikalar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Türkiye’de bulunan Suriyeliler “Geçici Koruma” statüsünde ikamet etmektedirler. Suriyelilere “mülteci” ya da “sığınmacı” statüsünün verilememektedir. Bunun nedeni 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi) ve 1967 New York protokolüdür. Bu protokole göre ancak Avrupa’dan gelenlere mülteci statüsü tanınabilmektedir. Ancak bir maddede yabancı haklarının düzenlenmesine ilişkin Bakanlar Kurulu’nun etkinliğinden bahsedilir. Bu maddeye istinaden 2014 yılının Ekim ayında Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye’de kayıtlı olanlara “geçici koruma statüsü” verilmiştir (Demirbilek, Keskin:57). İltica hukukuna göre “geçici koruma”, öngörülemez ve ivedi nitelikteki bir durum sebebi ile ortaya çıkan acil akınlar sonucunda göç etmek zorunda kalan kişilerin korunmasını sağlamak üzere geliştirilmiş statü anlamına gelmektedir. Bir başka ifade ile ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak umuduyla toplu halde gelen yabancılara sağlanan korumadır. Bu statünün amacı bu kişilerin acilen güvenli bir ortama yerleştirilmelerini sağlamak, başta geri gönderilmeme ilkesi olmak üzere temel insan haklarını güvence altına almaktır (Kaya ve Eren, 2014:33). Bu statü ile sağlanan hakların tümü kayıtlı kişiler için geçerlidir. Kayıtlı olmayan Suriyeliler ise hiçbir hak talebinde bulunamamaktadır (Demirbilek, Keskin:57).

Mülteci ve sığınmacılar ile çalışma birçok alanın konusu olduğu kadar sosyal hizmetin de çalışma alanlarından biridir. Sosyal hizmet uzmanları hayatlarını devam ettirme noktasında dezavantajlı bir grup olan mülteci ve sığınmacılara sosyal yardım ve sosyal destek sağlamaktadırlar. Daha ayrıntılı olarak belirtmek istersek sosyal hizmet uzmanının bireylerin karşılaştıkları fiziksel, ruhsal ve ekonomik sorunları çözmek, müracaatçıları yönlendirmek için danışmanlık yapmak, savunuculuk, bilgilendirme, kaynaklarla buluşturma, güçlendirme, toplumla bütünleşmesine yardımcı olma gibi görevleri vardır. Güçlendirme mültecilerle çalışmada son derece önemlidir. Güçlendirme göçmen, mülteci/sığınmacıların aile grup ve

toplum içindeki baş etme ve uyum yeteneklerini arttırma ile ilişkilidir. Levienne sosyal hizmet mesleğinin mülteci ve sığınmacılarla mikro, mezzo ve makro düzeyde çalışabileceğini ifade etmiştir. Mikro boyutta sosyal hizmet müdahalesi kişilerin katılımcı davranışlarının arttırılması, beceri kazandırılarak kendine yeter haline getirilmesini içerir. Mezzo boyutta müdahale ise grup çalışmaları yardımı ile kolektif sorun çözme berilerinin geliştirilmesi, duygusal tepkilerin normal hale getirilmesi, etkinlik ve denetim mekanizmalarının kazandırılması, örgütsel davranışların gösterilmesi amacı ile yapılır. Makro düzeyde müdahale ise ekonomik, psiko-sosyal, eğitim ve sağlık gibi alanlarda karşılanamayan gereksinimlerinin belirlenmesi için araştırmalar yapmak, bu alanda politikalar üretilmesine yardımcı olmak, müracaatçılar yararına toplum örgütlenmesi yapmaktır (Deran, 2015).

Bu metinde Türkiye'deki "geçici koruma" statüsündeki Suriyelilerin durumu, yaşadıkları sorunlar ve bunlara ilişkin uygulamalar sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilecektir. Bu çalışma diğer bölgelerdeki uygulamaları içermekle birlikte daha çok İstanbul uygulamaları üzerine odaklanmış bir çalışmadır. İstanbul ölçeğinde yapılmış uygulamaların makro hedefler noktasında etkinliğini tartışmayı amaçlamaktadır.

1) Türkiye'deki Geçici Sığınma Statüsündeki Suriyeli Nüfus ve Karşılaştıkları Sorunlar

Türkiye'deki Suriyeli nüfus ülkeye ilk giriş yaptıkları yıl olan 2011 tarihinden bu yana sürekli artış göstermiştir. Başlangıçta "misafirlik" olarak değerlendirilen durum, iç savaşın bitmemesi aksine daha da şiddetlenerek devam etmesi ise nüfus hareketini arttırmıştır. GİGM verilerine göre Suriyeli nüfus 2012 yılında 14.237 iken 2017 yılında 2.973.980 e ulaşmıştır (GİGM, 2017). Bu rakam beklenenin çok üzerinde bir rakamdır ve Suriyeli sığınmacılara ilişkin politikaların tekrar düzenlenmesini, yeni politikalar üretilmesini zorunlu kılmaktadır.

GİGM 2017 verilerine göre geçici barınma merkezinde kalanlar 254.973 iken, geçici barınma merkezi dışında kalanlar 2.719.007'dir. Toplam nüfus incelendiğinde Suriyelerin büyük çoğunluğunun kamp dışında yaşadığını söylemek mümkündür. Bu da geçici barınma merkezindeki hizmetlerden yararlanamayan, kişisel ve toplumsal sorunlar yaşayan büyük bir Suriyeli nüfusa işaret etmektedir.

Kamp dışında kalmayı tercih eden Suriyeleri şu gerekçeleri sunmuşlardır.

Fiziki koşullar ve güvenlik: Kamplar kapasite olarak yeterli değildir. Kamplar genel olarak barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçların karşılandığı yerler olsalar da güvenlik açısından risk taşıyan, çatışma ortamına yakın bölgelerde bulunmaktadır.

İzolasyon ve hareket özgürlüğünün engellenmesi: Kamplarda giriş çıkışların özel kontrol altında olması, merkezde bulunanların dışarı ile ilişkisinin kontrol altında tutulması kampın dezavantajlarından biridir. Sığınmacılar yakınları ile iletişim kurma ve temel ihtiyaçlarını giderme haklarından mahrum bırakılmaktadırlar.

Etnik ve dini kökene dayalı ayrımcılık: Kamplardaki farklı etnik gruplar ayrımcılığa uğrama riski nedeni ile kamplarda kalmamaktadırlar.

Cinsiyete yönelik ayrımcılık ve şiddet: Kamp ortamı kadınlar ve kız çocuklar bakımından tecavüz, cinsel istismar, taciz ve şiddete uğrama riskleri barındırmaktadır.

Kampların tarafsızlığına dair düşünceler: Aileler çocuklarının kamplardaki politik grupların baskısı ve etkisi altında kalma, taraf seçmek zorunda bırakılma kaygısı taşımakta olduklarından kamplarda kalmayı tercih etmemektedirler (Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği-Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2013: 9-10).

Türkiye'deki Suriyeli nüfusun yaş ve cinsiyetlere göre dağılımlarına bakıldığında daha çok genç bir nüfusun varlığından söz edilebilmektedir. GİGM 2017 verilerine göre nüfusun en yoğun olduğu yaş aralığı 19-24 yaşdır. Bu sıralamayı 5-9 yaş takip etmektedir (GİGM, 2017). Ayrıca yapılan araştırmalara göre gelen nüfusun daha çok sosyo-ekonomik gelir seviyesi ve eğitim seviyesi düşük kadın ve çocuklardan oluştuğu bilinmektedir (Tunç, 2015).

İç savaş nedeni ile ülkelerini terk etmek zorunda kalan, farklı ülkelerde geçici koruma altında yaşayan Suriyeliler birçok sorun ile karşı karşıya gelmektedirler. Kayıtlanma ile ilişkili sorunlar, dil sorunu, barınma-hijyen ve ısınma sorunu, beslenme sorunu, sağlık sorunu, eğitim sorunu, toplumla bütünleşme sorunu bunlardır. En büyük sorun ise elbette ki yoksulluk sorunudur. Sosyo-ekonomik gelir seviyesi ve eğitim seviyesi düşük Suriyelilerin dil problemi onların toplumla bütünleşmesinde büyük engeldir. Türü nedenlerle istihdam edilmeyen nüfus yoksulluğu yaşamakta, kendi içerisinde üretir hale gelmektedir. Yoksulluk Suriyelilerin en büyük problemidir ve toplumsal dışlanmayı beraberinde getirmektedir.

Kayıtlanma İlişkin Sorunlar: Türkiye Tabipler Birliği Raporu'na göre kayıt altına alınacak nüfusun fazla olması, hareketli nüfus, devletin ve yerel yönetimlerin nüfusa hakim olamaması, park vb yerlerde sığınan nüfus, nüfus tespitinin sadece muhtarlıklara bırakılması, nüfus tespiti için aktif bir çabanın olmaması yani başvurunun sığınmacıya bırakılması, kayıt başvurusu ile ilgili güvenlik kaygıları, işlemlerde farklılıklar, bazı kurum hizmetlerinin kayıtsız da verilmiş olması, kayıt sırasında ücret talep edilmesi, Suriye kimliğine sahip olma zorunluluğu gibi birçok sebeple kayıt dışı nüfus çok fazladır (TTB, 32). Kayıtlanma konusunda

yaşanan sorunlar da birçok bilinmezliği beraberinde getirmektedir. Barınma, beslenme, sağlık koşullarının bilinmemesi, risk gruplarının tespit edilememesi, bulaşıcı ve kronik hastalıkların tam anlamı ile tespit edilememesi, eğitim ve güvenlik ihtiyacının bilinmemesi ve sosyal yardım gereksinimlerinin tespit edilememesi bunlar arasındadır (TTB, 36).

Dil Sorunu: Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin yaşadığı en önemli sorunlardan biri dil problemidir. Sağlık hizmetlerine ulaşma, kamu kurumları ile iletişime geçme, iletişim ve sosyal yaşam konusunda dil bilmeme büyük bir eksiklik oluşturmaktadır. Çalışma hayatına girmede yaşanan sıkıntılar yine eğitim hayatında yer alamama ve dil bilmeme ile ilgilidir. Suriyeliler ile ilgili yapılacak çalışmaların başında bu nedenle ilk önce dil eğitimi gelmelidir.

Barınma, Hijyen, Isınma ve Beslenme: Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler konusunda yapılan araştırmalarda kamp dışında kalan Suriyelilerin kalabalık ev ortamlarında hijyen koşullarına uygun olmayan şartlarda yaşadıkları gözlenmiştir. Mülteciler genellikle tek göz odalarda yaşamakta, banyo ve tuvalet ihtiyacını ortak alanlarda gidermektedir.

Beslenme ise düzensiz ve yetersizdir. Örneğin İstanbul’da yemeğin tek öğün olarak akşam saatlerinde tüketildiği gözlenmiştir. Beslenme çorba, makarna ve ekmek gibi karbonhidrat ağırlıklı menülerden ibarettir (TTB, 44).

Çalışma Koşulları: Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler genellikle düzensiz, güvencesiz, uzun süreli-fazla mesaili, ucuz, inşaat tekstil tarım gibi emek yoğun işlerde çalıştırılmaktadır. Yapılan araştırmalara göre eğitilmiş olanların bile dil, kaçak olma, düşük ücret vb. nedenlerle kendi meslekleri dışında işlerde çalıştıkları görülmüştür. Çalışanlar genellikle günlük ya da haftalık yevmiyeli işlerde çalıştıklarını, yevmiyelerin Türkiye ortalamasının yarısı kadar olduğunu, ücretlerinin düzensiz ödendiğini zaman zaman da ödenmediğini belirtmişlerdir. Çok az bir kısmı kendi mesleğini (terzilik, duvar ustacılığı vb) görülmüştür. Bu kişilerin ise Türkiye’de akrabalarının olduğu öğrenilmiştir. Sabit geliri olmayan sığınmacıların ise özellikle kadınlar ve çocukların özellikle büyük şehirlerde dilendirildikleri bilinmektedir. Özellikle İstanbul’daki sığınmacılar geçici ve düzensiz işlerde çalışmakta, mendil ve su satarak yaşamlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar (TTB, 44-45).

2016 yılında geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışma iznine ilişkin bir düzenleme yapılmıştır. 2016 Ocak ayında Resmi Gazete’de yayınlanan “*Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*” madde 5’e göre geçici koruma sağlanan yabancılar kayıt olma tarihlerinden 6 ay sonra çalışma izni almak için Başbakanlığa başvuru

yapabilirler. Mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışacak kişiler çalışma izninden muaf tutulurlar. Ancak bu iki iş türünde çalışacak yabancılar için il ve kota sınırlaması getirilebilir. Çalışma yerlerinde farklı istihdam kotaları uygulanabilir. Ancak üçüncü fıkra hükmüne sadık kalınmak zorundadır. Buna göre çalışma iznine başvuru işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçemez. Geçici koruma altında çalışan yabancılar asgari ücretin altında ödeme yapılamaması da ayrıca yönetmelikte yer almıştır (GKSY).

Suriyelilerin yoğun olduğu bölgelerde artan işsizlik oranları, Suriyelilerin yerli halkın işlerini ellerinden aldıkları yönünde algılar yaratmaktadır. 2014 yılında yapılmış bir araştırmada “Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadırlar” önermesine destek verenlerin oranı %56,1’dir. Aynı araştırmada katılımcıların yarısı Suriyelilere çalışma izni verilmesini olumsuz karşılamış, %30’u da kısıtlı ve geçici çalışma iznine destek vermiştir. Dünya Bankası ve OECD raporları değerlendirildiğinde ise iş piyasalarının sosyal uyumu artırıcı ve sosyal ilişkileri geliştirici bir rolü olduğu görülmektedir. Bu nedenle Suriyelilere ilişkin üretilen politikalarda rekabetin yaratacağı ekonomik çatışmalar göz önünde bulundurulmalıdır. Ucuz emek piyasası ve artan rekabetin yaratacağı çatışmalardan kaçmak için en iyi çözüm yolu yeni istihdam olanaklarının yaratılmasıdır. Bu nedenle yeni istihdam kapıları açacak projelerin desteklenmesi sığınmacıların emek piyasasına adil ve güvenli şekilde dahil edilmeleri önemlidir. Suriyeli istihdamının yerli işgücü istihdamına sağladığı faydayı arttırmak ve bunu ön plana çıkarmak sosyal uyum açısından son derece önemlidir (Özpinar ve ark:3-4).

Sağlık Hizmetleri: Sağlık hakkı, ulusal ve uluslararası hukuk ile teminat altına alınmış temel insan haklarından. Sağlıklı yaşam vatandaşlık hakkından ziyade, insan olmak ile alakalı bir haktır. Devlet ister kendi vatandaşı, ister sığınmacı imkânları ölçüsünde ona sağlık hizmeti sunmakla yükümlüdür (Yavuz, 2015: 278).

Yaşam koşullarının güçlüğü, barınma ve beslenme problemleri, sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetlere erişimde yaşanan sıkıntılar, şiddet gibi birçok nedenle sağlık açısından en riskli grup sığınmacı ve mültecilerdir (Demirbilek, Keskin:57). Geçici Koruma Yönetmeliği’nin Sağlık Kontrolleri başlıklı 20 maddesine göre;

- (1) “Sevk merkezine gelen yabancılardan acil sağlık hizmetine ihtiyaç olduğu değerlendirilenlere bu hizmet öncelikli olarak sağlanır” (2) Kamu sağlığını tehlikeye düşürebileceği gözlemlenen bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenecek usul ve esaslara göre sağlık

kontrolünden geçirilir ve ihtiyaç duyulması halinde konuyla ilgili gerekli tedbirler alınır”.

- (2) Yine 27. Maddeye göre bulaşık riskine karşı tarama ve aşının yapılması, çocukların aşılınması için tedbirler alınır (Geçici Koruma Kanunu, 2014).

Türk Tabipler Birliği Raporu’na göre mevzuatın ve sağlık kurumlarının bilinmemesi, kişileri hizmeti ücretli sanmaları, dil sorunu, kayıt sorunu, daha önceki başvurularında yüksek ödeme yapmış olmaları, ilaç ücretleri, mekanın bilinmemesi, aile içi sebepler, güvenlik nedeni ile gidememe, hizmetin başvuru ile kişinin tercihine bırakılması, koruyucu hizmetlerin sunulmaması, yaşanan yeri güvenlik nedeni ile terk etmeme, savaşı sonrasında oluşan fiziksel ve ruhsal travma, sağlık çalışanlarının ilgisiz davranması, Halk Sağlığı Müdürlüğü’nün kapsamlı bir programının bulunmaması gibi nedenlerle sağlık hizmetlerinde erişimde engellerle karşılaşmaktadır (TTB, 48).

Kamp alanlarında sağlık hizmetlerine erişim daha kolay sağlanırken kamp dışından bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu kapsamda AFAD’ın yayınladığı genelge ile herhangi bir ilde sağlık kurumuna başvuran mültecilerin tedavi giderleri valiliklerce karşılanmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişim konusunda Suriyelilere öncelik tanınması, yerli halkın sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlamalar yaşaması toplumsal barışı ve huzuru etkilemekte, yabancı düşmanlığını tetikleyebilmektedir (Yavuz, 2015: 278).

Sağlık hizmetlerinde karşılaşılan sorunlardan en önemlileri bulaşıcı hastalıklardır. Özellikle son dönemde Türkiye’de bazı bulaşıcı hastalıkların tekrar doğduğundan ve hızla yayıldığından söz edilmektedir. Bu sağlık sorunu hem Suriyeliler hem yerli halk için büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Bulaşıcı Hastalıklar

Kızamık, sıtma, çocuk felci, şark çıbanı, kuduz ve ishal gibi bulaşıcı hastalıklar bölgede özellikle çocuklar arasında artış göstermektedir. Söylenenin aksine, TTB raporunda sığınmacıların bulaşıcı hastalıkları Suriye’den getirmediği, olumsuz yaşam koşulları nedeni ile bu hastalıkların bölgede hızla yayıldığı belirtilmektedir. Bölgede bulaşıcı hastalıkların artış göstermesi sağlık hizmetlerinin o bölgelerde yoğunlaştırılması gerektiği anlamına gelmektedir.

Kadın ve Çocuk Sağlığı

Kadınlar dil bilme ile ilgili daha fazla problem yaşamaktadırlar. Hem yoksulluğun, hem kadınlığın yükünü üstlenen sığınmacı kadınlar çocuklarının bakımını noktasında daha fazla aciziyet hissetmektedirler. Kadınların karşılaştıkları başka problemler de vardır. Birleşmiş Millerler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin bir raporuna göre toplumsal cinsiyete dayalı zulüm pratikleri kaçış öncesi, sırası, geri dönüş ve yeniden entegrasyon dönemlerinde şunlardır: Taciz, cinsel şiddet, cinsel işkence, toplu tecavüz, insan tacirleri tarafından kaçırılma, cinsel ilişkiye zorlanmak, kadınların karar alma süreçlerinin dışında bırakılması, kaynaklara erişiminin engellenmesidir (Mazlumder, 2014: 15).

Batman, Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da yürütülen araştırmada kadınların rızaları dışında kuma gitme, zorla çocuk yaşta evlendirilme, seks ticaretine zorlanma tehditleri ile karşı karşıya oldukları görülmüştür. Çok eşlilik konusunda yerli kadınların da tepkisi büyüktür. Bu nedenle sık sık yerli kadınlar ve sığınmacı kadınlar arasında sürtüşmeler yaşanmaktadır (TTB, 62). Yine aynı raporda İstanbul'daki kadınlara aile planlaması, gebe tespiti, gebe muayene ve takibi, aşılama, danışmanlık, sağlık eğitimi gibi konularda herhangi bir yardım almadıklarını belirtmişlerdir. Toplum Sağlığı Merkezleri, Aile Sağlığı Merkezleri ve Kamu Hastaneleri'ne başvuruda bulunanlar ise bu hizmetlerin verilmediği cevabı ile karşılaşmışlardır (TTB, 63).

Çocukların ise benzer barınma ve beslenme sorunu yaşadıkları, 10 yaşından büyük çocukların tekstil atölyelerinde işçi olarak çalıştırıldığı bilinmektedir (TTB, 64). Savaş ve göç nedeni ile birçok çocuk ruh sağlığı problemleri yaşamaktadırlar. Geçici bakım merkezlerinde bu çocuklara ilişkin bazı tedaviler uygulanmaktadır. Travmatize olmuş çocuk mültecilere uygulanan tedavi yöntemlerinden biri travma odaklı bilişsel davranışçı terapidir. Bu terapi yöntemi, çocuklara ve ebeveynlerine travma sonrası stres bozukluğu, kaygı ve depresyon belirtilerini azaltmak için kullanılır. Bu terapi süreci 10 basamaklı bir programdan oluşur. Bu basamaklar psikoeğitim ve ebeveynlik becerileri, rahatlama becerileri, duygu değişimi, bilişsel başa çıkma ve anlamlandırma, travmatik öyküyü geliştirme ve işleme, travma hatıralarını tekrar deneyimleyerek baş etme, ortak çocuk ebeveyn seansları ve güvenlik planlamasından oluşur. Bir diğer tedavi yaklaşımı ise çocuk odaklı oyun tedavisidir. Bu tedavi çocukların duygularını, düşüncelerini, arzularını oyun aracılığı ile ifade etmelerini sağlar. Bu tedavi yönteminin amacı, koşulsuz olumlu saygıyı, içtenliği ve empatiyi kullanarak çocuklarını büyümelerini ve uyumlarını sağlamaktır. Yine müziğin çocuklar üzerinde olumlu etki bıraktığı ve kültürel uyumu arttırdığı bilinmektedir. Ama çocuklarda en önemli şey ailenin sosyal desteğidir. Sosyal desteğin olması durumunda sosyal uyum kolaylaşmaktadır (Demirbaş, Bekaroğlu: 21).

Psikososyal Destek: Göç nedenlerinin kişisel istek nedeni ile olmadığı durumlarda, yeni yerin sosyal ve kültürel farklılığından dolayı psikososyal sorunlar artmaktadır. İçinde yaşadığı bölgedeki kültürel farklar uyum konusunda belirleyicidir. Yeni çevre kendi kültürlerine benzemiyorlar uyum sorunları daha da artış göstermektedir. Kişinin kendi çevresinden uzaklaşması yalnızlık, yabancılaşma, kendini değersiz görme, yakınların yokluğu ya da onların bırakılmasından dolayı oluşan pişmanlık bireyin stres yaşamasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar göç eden ailelerde depresif bozukluklar, anksiyete bozuklukları, samotoform bozukluklar ve uyum bozuklukları gibi birçok psikiyatrik hastalığın sık görüldüğünü göstermektedir. Yalnızlık, sosyal rollerdeki değişim, kültürel normlarda belirsizlik ve tüm bunların sebep olduğu kültürel şok, göçmen kişi ve gruplarda stresi açıklayan, ruhsal bozuklukları işaret eden değişkenlerdir. Genç yaştaki göçmenlerle yapılan bir araştırmada göç durumu (ülke-etnik köken), şiddete maruz kalma, kültürel uyum durumu (dil bilgisi), kişinin kendi yaşamı üzerindeki kontrol duygusu, ekonomik güçlükler ve eğitimin psikolojik stres ve yakınmalar üzerindeki etkisi değerlendirilmiş, bu araştırma sonucunda psikolojik stresin yeni kültüre uyum sağlayamam, kendi hayatı üzerinde düşük kontrol hissi ve ekonomik güçlükler ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tuzcu- Mademli, 2014: 61-62).

Yapılan araştırmalara göre sığınmacı ve mültecilerde ruhsal bozukluklar olarak; uyku düzensizliği, dikkat eksikliği, intihar, agorafobi, travma sonrası stres bozukluğu, psikomatik belirtiler, bunaltı ve depresyona rastlanmaktadır. Travma sonrası stres bozukluğunda kâbus görme, uykusuzluk, olayla ilgili anıların sık sık hatırlanması, sürekli olarak olayın tekrarlanacağı korkusu, diken üzerinde hissetme, çabuk sinirlenme, kolay irkilme, gelecek planı yapamama, yabancılaşma, olayı hatırlatan durumlarda rahatsız olma ve bu durumdan kaçınma belirtileri gözlenir. Bu belirtilerin olayı devamındaki günlerde görülmesi birkaç hafta içinde kendiliğinden düzelmesi beklenir. Ancak sığınmacıların stres durumları devam ettiği takdirde aylarca hatta yıllarca sürebilir. Sığınmacılarda beklentilerinin gerçekleşmemesi ile depresyon, hayal kırıklığı, moral bozukluğu gözlenebilir. Depresyon durumunda; halsizlik, isteksizlik, çaresizlik, moral bozukluğu, uyku ve iştah bozukluğu ve hayattan zevk alamama görülür. Depresyon travma sonrası ilk kez olacağı gibi, daha önceki depresyonun tekrarlanması şeklinde de olabilir. Kişilerde genellikle kaybı bozuklukları ve depresyon bir arada bulunmaktadır (Demirbaş, Bekaroğlu: 14).

Geçici koruma altındaki Suriyeliler ruh sağlıklarını olumsuz etkileyecek birçok stres etkeni ile karşılaşmaktadırlar. Bu stres etkenleri aşağıdaki gibi göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası olarak gruplandırılabilir. Göç öncesi stres etmenleri; travmatik yaşantılar, ailede kayıplar, şiddete maruz kalma ve tanık olmaktır. Göç sırasındaki stres etmenleri; travmatik

yaşantılar, fiziksel/psikolojik şiddet/taciz, zorlu yaşam koşullarıdır. Göç sonrasındaki stres etmenleri; gelecek ile ilgili belirsizlik (sığınma talebinin olumlu olumsuz sonuçlanması), sosyal yaşam korkusu (beslenme, barınma, arkadaş edinememe vb), zorlu kamp yaşantıları, kültürel engeller, dil sorunu, yeni rol ve sorumluluklar, geçmişe özlem, sosyal yalnızlık, maddi güçlükler ve işsizlik, polisin-yerli halkın eşcinsellere yönelik ayrımcılığıdır. Tüm bunların yanında ruh sağlığı açısından koruyucu/iyileştirici etmenler de bulunmaktadır. Bunlar; sığınma talebinin kabul edilmesi, ailenin tedaviye dahil edilmesi, psiko-eğitim, terapi, aynı çevrede birlikte göç ettiği kişiler ile yaşama, güvenlik duygusu, kendi dillerinde eğitim, sosyal destek, iş/uğraşı sağlanması, ülkede kalış süresinin uzaması (ortalama 3 yıl), memleketleri ve kesin dönüş ile ilgili seçici anılar/hayallerdir(Demirbaş ve Bekaroğlu: 13).

Eğitim: Sığınmacıların uyumu toplumsal bütünleşme açısından son derece önemlidir. Ulusal Eylem Planı'nda devletin düzenleyici ve denetleyici sorumluluğu kapsamında mülteci adaylarının ve sığınmacıların uyumunu sağlayacak bir entegrasyon programının oluşturulmasının gereği vurgulanmıştır. Bunun sağlanması için bu grupların eğitim süreçlerinin katılımının sağlanması, Türkçe dil kursları ile yerel yönetim ve merkezi idarenin taşra teşkilatları tarafından meslek edinme ve beceri kurslarının açılması gibi uyumu kolaylaştıracak çalışmaların yapılması son derece önemlidir. Yapılmış bir araştırmada temel eğitim sürecine dahil olan çocukların Türkçeyi yeterli düzeyde kullanabildikleri ve sosyalleşebildikleri için daha az sorunla karşılaştıkları görülmüştür (Kartal, Başçı, 2014: 292).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Eylül 2013 tarihli "*Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri*" genelgesinde şu hususlar yer almıştır. Suriyeli öğrencilere ara vermek zorunda kaldıkları eğitimlerini telafi edici, sene kaybını önleyici nitelikte bir eğitim verilmelidir. Hizmetlerin planlanması, koordinasyonu ve kontrol edilmesinden Milli Eğitim Bakanlığı sorumludur. Konaklama tesislerinde yürütülecek hizmetlerde öğretmen eksiliği olması durumunda Arapça bilen kişiler ders ücreti karşılığında görevlendirilecektir. Suriyeli öğretmenler eğer isterlerse gönüllü öğretmen olarak değerlendirilecek, ihtiyaç duyulması halinde gönüllü olarak görevlendirilebilecektir. Müfredat MEB kontrolünde Suriye müfredatı olacaktır. Ancak isteyenler Türkiye Cumhuriyeti müfredatından da faydalanabileceklerdir. Her yaş grubu için Türkçe öğrenim kursları açılacaktır. Yetişkin Suriye vatandaşları için ihtiyaç ölçüsünde meslek eğitim kursları açılacaktır. Eğitim öğretim ihtiyaçları konusunda kurumlar arası işbirliğine gidilecektir. Oluşturulan tesislerin dışında bulunanlar ise geçici ikamet ettikleri yerlerde okul kaydı yaptırabileceklerdir. Oturma izni olmayanlar için ise gerekli denetimlerin sağlanması koşulu ile

gönüllü ulusal ve uluslararası hizmetlerden faydalanabileceklerdir. Kendi sınavlarını başarı ile geçmiş, lise mezunu öğrenciler istemeleri halinde Türkiye’de mevcut yasal düzenlemeler dahilinde üniversiteye devam edebileceklerdir (MEB).YÖK’ün belgesi olmayan Suriyeli öğrencileri özel öğrenci statüsünde üniversiteye kabul etmesi ve belgesi olan öğrencilere yatay geçiş imkanı tanınması, eğitim programlarının MEB kontrolünde Suriye Ulusal Koalisyonu Yüksek Eğitim Komisyonu tarafından hazırlanması kamp dışı eğitim konusunda oturma izni olmayanlar için yerel yönetimleri, STK’ları ve gönüllü kuruluşları teşvik etmesi konusunda kamuoyunun yeterince bilgilendirilmesi ve kamuoyunun desteğinin alınması son derece önemlidir (Seydi, 2014: 97).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNCHR) araştırmalarına göre 2015 yılının Eki ayından itibaren Türkiye’de bulunan 5-17 yaş aralığındaki çocuk nüfusu 708 bindir. 2014-2015 eğitim öğretim döneminde AFAD tarafından kurulan 25 kampta çocukların eğitime devam etme durumu %90’dır. Ancak kamplardaki çocuk sayısının okul çağındaki mülteci çocukların yalnızca %13’ünü teşkil ettiği de bilinmektedir. Kamp dışında kalanların eğitim durumlarının kamp içine kıyasla çok daha geride olduğunu söylemek mümkündür. 2014-2015 eğitim yılında geçici eğitim merkezlerine ve devlet okullarına kayıt olma oranının yaklaşık olarak %26 olduğu tahmin edilmektedir (Emin, 2016: 12-22).

2015-2016 yılı GİGM verilerine bakıldığında Suriyeli çocukların sayısının yaklaşık 625 bin olduğu görülmektedir. Mülteci çocukların %10’u okul öncesi, %35’i ilkokul, %27’si ortaokul ve %28’i lise çağındadır. Temel eğitim çağındaki çocukların eğitime erişim durumuna bakıldığında gün geçtikçe iyileşme olduğu söylenebilmektedir. 2011 yılında kamp içi ve kamp dışında 34 bin çocuk eğitim hizmetlerinden yararlanabiliyorken 2016 yılında bu rakam artış göstermiştir (Emin, 2016: 12-22). 2016 yılı Türkiye Göç Raporu’na göre ise 166,482 öğrenci devlet okullarında 293,09 öğrenci geçici eğitim merkezlerinde olmak üzere toplam 459, 521 öğrenci eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadır.

Eğitim konusunda iyileşmeler olsa da bazı alanlarda sorunlar devam etmektedir. Örneğin Bursa ilinde 23 öğretmen ile yapılan bir araştırmaya göre, 16 öğretmen Suriyeli öğrencilerin eğitime katılmaları ile ilgili olumsuz görüş bildirmiştir. Bu fikri savunan öğretmenlerin 6’sı gerekçe olarak Suriyeli öğrencilerin ön eğitim verilmeden sınıflara dahil olmalarının yanlış olmasını, 6’sı Suriyeli öğrencilerin mevcut eğitim sistemine katılmalarını sağlayan uygulamada aksaklıklar olmasını, 1’i ise sınıf öğretmenlerinin bu konuda eğitim almamış olmalarını göstermiştir. 5 öğretmen bu uygulamanın vakit kaybı olduğunu düşündüğünü söylemiştir. 1 öğretmen ise Suriyeli öğrencilerin topluma uyum sağlamakta zorlandıklarını belirtirken başka bir öğretmen ise yaşadıkları bölgede sorunlara neden

olduklarını bildirmiştir. 1 öğretmen ise Suriyelilere negatif baktığını ifade etmiştir (Şensin, 2016:99). Eğitim konusundaki genel sorunlar; eğitime erişim ve katılım sorunu, öğretmen sorunu, dil sorunu, koordinasyon eksikliği, fiziksel altyapı sorunları, müfredat ve öğretim materyalleri ve çocuk işçiliği sorunu olarak sınıflandırılabilir (Emin, 2016: 12-22).

Halkın Sığınmacılara Karşı Yaklaşımı: Türk Tabipler Birliği Raporu'na göre sığınmacılar ile birlikte; av kiralarının artması, dilencililiğin yaygınlaşması, çocuk evliliği, çok eşlilik ve kadın ticareti, ikinci ve üçüncü evlilikler nedeni ile yerli kadınların eşlerini kaybetmekten endişelenmeleri, istenmeyen gebelikler, ucuz işçilik nedeni ile ücretlerin düşmesi, iş bulmada yaşanan zorluklar, artan sığınmacılarla birlikte mahalledeki hoşnutsuzluğun artması gibi sosyal problemler ortaya çıkmıştır (TTB, 70).

2014 yılında 18 ilde yapılan kamuoyu araştırmasına göre Türkiye'deki Suriyelileri “zulümden kaçan insanlar” “misafirlerimiz” “din kardeşlerimiz olarak görenlerin oranı %73 civarındadır. Suriyelileri “bize yük olan insanlar” ve “asalaklar-dilenciler” olarak görenlerin oranı ise %26'dır. Araştırmaya katılanların %70,8'i ekonominin sığınmacılardan dolayı zarar gördüğünü söylemiştir. %60 ile Türkiye'de yoksullar varken Suriyelilere yardımların yapılmasına halkın tepki gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların %31,7'sinin bir biçimde Suriyelilere yardım yaptıkları, %18,1'inin doğrudan ya da dolaylı olarak aynı, %13,5'inin nakdi yardım yaptığı; ancak %68,3'ünün konuya kayıtsız kaldığı görülmüştür. Çalışma hakları konusunda ise Suriyelilerin yoğun olduğu bölgelerde “Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadırlar” diyenlerin oranı %68,9'dur. “Suriyelilere çalışma izni verilmemeli” diyenlerin bölge içinde (Adana, Hatay, Gaziantep, Mardin, Şanlıurfa) oranı %44 ilen bölge dışında bu oran %48'dir. Eğitim konusunda ise çalışma hakkının aksine bir tutum sergilenmiştir. Katılımcıları %72,5'i farklı eğitim türlerini desteklemiş, %27,5'i “hiçbir şekilde eğitim verilmemelidir” demiştir. “Suriyeli sığınmacılar buldukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozmaktadır” görüşünü destekleyenlerin oranı %62,3'tür. Bölge illerinde ise bu önerinin desteklenme oranı neredeyse iki katına çıkmaktadır. Suriye'de savaşın devam etmesi durumunda sığınmacıların geri gönderilmesi hususu sorulduğunda savaş durumunda geri gönderme fikrine çoğunluğun katılmadığı gözlenmiştir. Ancak katılımcıların büyük çoğunluğu (%76,5) “Suriyelilerin Türkiye'de kalmasının büyük sorunlara yol açacağı” görüşündedir. Katılımcılar %72,6 oranında sığınmacıların kamplarda kalması gerektiğini düşünmektedir. Araştırmaya katılanlar %70,6 oranında Suriyeliler ile farklı kültürel özelliklere sahip olduklarını düşündüklerini söylemişlerdir. Türk halkının %52,3'ü şahıslarına ve ailelerine zarar verecekleri endişesi ile

Suriyeliler ile komşuluk yapmak istemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar %84,5 oranında “Suriyelilere Türk vatandaşlığı verilmelidir” önermesini reddetmişlerdir. Türk halkının yarısından fazlasının savaş sonrasında da Suriyelilerin Türkiye’de kalacağını düşündükleri araştırma bulguları arasındadır. Uyum önermesi sorulduğunda ise Türk halkının %66,9’u Suriyelilerin Türkiye’ye uyum göstereceklerine inanmadıklarını ifade etmektedir (Erdoğan, 2014: 24-35).

Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde görülmektedir ki Türkiye’de Suriyelilere yönelik toplumsal kabul düzeyi yüksek olmakla birlikte bazı alanlarda hassasiyetler vardır. Bunlar; temel kamu hizmetlerindeki aksamalar (sağlık, belediye vb), ekonomik kaygılar (iş kaybetme, gelir kaybı, kiralara yükselmesi vb), güvenlik kaygıları (asayiş, şüphe, tedirginlik, gerginlik vb), temel haklara ilişkin kaygılar (çalışma izni, oturma izni, vatandaşlık vb) dır (Tunç, 2015:59).

AFAD’ın yaptığı bir araştırmaya göre (katılanların) kamp içinde yaşayanların %55,9’u, kamp dışında yaşayanların %63,4’ü Suriye’deki karışıklıklar düzeldiği zaman dönmek istediklerini belirtmişlerdir. Ancak bu kişiler de bu sürenin kısa olmayacağını farkındadır. Çünkü kısa sürede dönmek isteyenlerin oranı kamp içinde %3,6, kamp dışında %2,1’dir (AFAD, 2014:146).

2) İstanbul İlindeki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

İstanbul’da Suriyeli nüfus gün geçtikçe artmaktadır. GİGM verilerine göre 479,880 kayıtlı, tahmini olarak en az 100,000 Suriyeli de kayıt dışı olarak ikamet etmektedir (Woos ve Kayalı, 2017). Yine GİGM 2017 nüfus verilerine göre en çok Suriyelinin ikamet ettiği il 479,880 ile İstanbul’dur. İstanbul’un tercih edilmesinin farklı sebepleri olabilmektedir. Örneğin Türk Tabipler Birliği (TTB) raporuna göre görüşme yapılan 28 ailenin 14’ü akraba ve tanıdık ilişkisi, 13’ü iş bulabilme umudu ve 1 aile yönlendirme gerekçesi ile İstanbul’a geldiğini belirtmiştir. Görüşme yapılan 28 aileden sadece bir tanesi kısa süre kampta kaldığını ve kampın genel ortamı nedeni ile ayrıldıklarını belirtmişlerdir. Kampta hiç yaşamamış aileler ise güvensiz ortam, etnik köken ve dini inançlara bağlı nedenler, iş bulma isteği ve kamp koşullarına ilişkin duyumları nedeni ile kampı tercih etmediklerini belirtmişlerdir (TTB, 35). İstanbul’u 420, 532 ile Şanlıurfa, 384,120 ile Hatay ve 329,660 ile Gaziantep takip etmektedir.

Suriyelilerin karşılaştığı sorunları aktarırken Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı uygulamalarından kısaca bahsetmiştik. Geçici koruma altındaki Suriyeliler konusunda çalışma yapan bir diğer bakanlık ise Aile ve Sosyal Politikalar

Bakanlığı'dır. Sosyal hizmet uzmanı diğer bakanlıkların çalışmalarında yer aldığı gibi bu bakanlığın Suriyelilere yönelik uygulamalarında da aktif rol almaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Suriyelilere Yönelik Uygulamaları: İstanbul ile ilgili verilerine değinmeden önce farklı bölge uygulamalarına yer vermek gerekmektedir. ASPB verilerine göre Hatay, Kilis, Gaziantep, Osmaniye, Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Adıyaman, Adana, Malatya ve Mardin illerinde bulunan 26 geçici barınma merkezinde Suriyelilere psikososyal destek hizmeti verilmektedir. 2014 yılında 16,000 kişiye, 2015 yılında 70,000 kişiye, 2016 yılının ilk sekiz ayında 16,000 kişiye hizmet verilmiştir. Psiko-sosyal destek programları şu maddeleri içermektedir. Geçici barınma merkezinde bulunan kadın, çocuk ve ailelerin yaşamış oldukları sıkıntılar, travma, kayıplar, yas süreci ve stres gibi sorunları tespit edilerek psikososyal destek hizmeti sunulur. Kişilerle bireysel ve grup görüşmeleri yapılır eğer gerekli ise psikiyatri servisine yönlendirilir. Ailelerin psikososyal destek birimine başvurmaları için rehberlik yapılır. Şiir, tiyatro, gezi, piknik gibi sosyal etkinlikler düzenlenir. Kültür, sanat, spor ve meslek edindirme kursları verilir. Ülkelerine dönmek isteyenlere gerekli bilgilendirmeler yapılır. Suriyeli vatandaşların eğitimlerinin desteklenmesi için vakıf ve dernekler ile işbirliğine gidilir. Refakatsiz çocukların takibi yapılır, aile birleşmesi mümkün olmazsa çocuklar kuruluşlara alınır. Geçici barınma merkezlerinde çocuklara yönelik oyun programları gerçekleştirilir. Suriyeli çocukların "Toplumsal Entegrasyonu" eğitim seminerleri verilir. Çocuk Hakları komitesine Suriyeli çocukların hakları da dahil edilerek onların toplumla bütünleşmesi hedeflenir. İhtiyacı olan çocuklar özel eğitim kurumları, fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine yönlendirilir. Kronik hastalığı olan çocukların ailelerine rehberlik hizmeti sunulur ve çocuklar sağlık kurumlarına yönlendirilir (Ekşi, 2016:359). Görüldüğü gibi ASPB'nin bu uygulamaları geçici barınma merkezinde kalan Suriyelileri kapsamaktadır. ASPB genelinde yapılan standart uygulamalar da mevcuttur. Bu uygulamalar genel uygulamalardan çok farklı değildir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı raporlarına göre refakatsiz çocukların aileleri aranmakta, aileleri yoksa kurum hizmetinden faydalandırılmaktadır. Sokakta dilendirilen çocukların sosyal hizmet ve yardımlardan yararlandırılmasına çalışılır. Çocukların beslenme, barınma, eğitim hakkı gözetilir. Türk çocuklar ve Suriyeli çocuklar arasında iletişimi güçlendirecek projelere yer verilir. Akran eğitimi ile olan bu sosyal uyum programında; çocuk hakları, içinde yaşanılan toplum, güvenlik, şiddet ve istismar, ayrımcılık, çocuk işçiliği, erken yaşta evliliğin önlenmesi ile ilgili eğitimler yer almaktadır. Suriyeli aileleri çocuk hakları konusunda bilinçlendirmek için çalışmalar yapılır. Kadına yönelik hizmetler ise, kadınların

tıpkı diğerleri gibi kadın konuk evlerinden, ilk konuklama birimlerinden yararlanmaları sağlanır. 2015 yılında şiddet mağduru 84 Suriyeli kadın ve 77 çocuğu bu hizmetlerden faydalanmıştır. Kadınlar aynı zamanda eğitim hizmetlerinden de faydalanmışlardır. Kadına yönelik şiddet, evlilik yaşı, resmi nikah ve kadın hakları ile ilgili eğitimler verilmiş, Türkçe ve Arapça broşürler dağıtılmıştır. Engelli ve yaşlılara yönelik olarak da 2828 sayılı Sosyal Hizmetler kanunu çerçevesinde rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetleri sunulmaktadır. %40 üzeri engeli bulunan Suriyeliler engelli bakım merkezlerinden yararlanmaktadır. 60 yaş üzeri yaşlılar ise müracaatları halinde valilik tarafından duruma uygun yere yerleştirilmektedir (Ekşi, 2016: 36-40).

Suriyeliler tıpkı diğer yabancılar gibi sosyal yardımlardan da faydalanabilmektedirler. İhtiyaç sahiplerine 3294 sayılı kanun çerçevesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik (SYDT) Fonu esaslarına göre sosyal yardım dağıtılmaktadır. Müracaatçıların bu yardımlardan faydalanabilmeleri için 3294 sayılı kanun kapsamında olmaları, çeşitli yöntemlerle muhtaç olduklarının belirlenmesi, 0-6 yaş grubu çocuklarını düzenli sağlık kontrolüne götürmeleri, ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki çocukların okullarına devam etmesi, SYDT ve SYDV Mütevelli Heyetlerince belirlenecek diğer şartları sağlamaları gerekmektedir (Ekşi, 2016: 40-41).

İstanbul ölçeğinde Suriyeli sığınmacı krizinde son dönemde yerel yönetimlerin de aktif rol aldığı görülmektedir. Belediyeler, kaymakamlık ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları işbirliği içerisinde projeler üretilmektedir. İlçe sınırlarındaki Suriyeli nüfus bölgeden bölgeye değişmektedir. Ancak en yoğun nüfusun Fatih, Esenyurt, Başakşehir, Sultangazi, Küçükçekmece, Bağcılar ve Sultanbeyli’de olduğu bilinmektedir (Hürriyet, 2016). Başka araştırmalar da Aksaray, Zeytinburnu ve Yusufpaşa’dır. Bu bölgeler Suriyeli esnafın yoğun olduğu bölgelerdir. Mazlumder’in yaptığı araştırmaya göre Suriyeli mülteciler İstanbul’un farklı bölgelerinde yaşamakla birlikte daha çok Fatih (Küçükpazar ve Balat), Bahçelievler (Şirinevler), Başakşehir (Altınşehir, Bayramtepe, Şahintepe) ve Gaziosmanpaşa (Sultançiftliği)’nde yaşamaktadırlar. Ayrıca Esenyurt, Küçükçekmece ve Ümraniye de nüfusun yoğun olduğu bilinmektedir. Sosyo ekonomik durumları ise bölgeden bölgeye değişmektedir. En kalabalık ve en yoksul grup ise Küçükpazar semtinde ikamet etmektedir (Mazlumder, 9-10).

Yerel Yönetimler ve STK’ların Suriyelilere Yönelik Uygulamaları: Sığınmacı krizi ile başlayan toplumsal sorunları önlemek, insan haklarına yaraşır uygulamak geliştirmek noktasında yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerine de önemli görevler düşmektedir. Yerel

yönetimlerin etkinlikleri birbirinden farklı olmakla birlikte Suriyeliler yönelik yapılan uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Esenyurt'ta Suriyeleri için belediyeye ait bir irtibat bürosu bulunmaktadır. Bu büroda Arapça bilen kişiler görev yapmaktadır. Bu büro ihtiyaç sahiplerini dil kurslarına ya da sağlık merkezlerine yönlendirmektedir. Şişli Belediyesi'nde 2015 yılının Ekim ayında "Göç Yardım Masası ve Merkezi" açılmıştır. Burada çalışan sosyolog, psikolog ve sosyal çalışmacılar sadece Suriyeliler ile değil, yardıma muhtaç diğer mülteci ve göçmen gruplarla da ilgilenmektedirler. Küçükçekmece Sosyal Hizmetler Dairesi'nde Arapça ve Türkçe bilen yetkiler faal olarak hizmet vermektedir. Sultanbeyli Belediyesi'nin ise tam zamanlı çalışanları olan "Mülteci Koordinasyon Merkezi" bulunmaktadır. Bu merkezde çalışma izni almış Suriyeliler de hizmet vermektedir. Merkez Suriyelileri hakları konusunda bilgilendirir, temel ihtiyaç değerlendirmesi konusunda yardımcı olur. İşlem masaları olumludur ancak Esenyurt Belediyesi gibi bazı belediyeler bunun ilçeye göçü arttırdığını, ilerde azınlık mahallelerde gettolaşma problemi yaratabileceğini belirtmektedirler (Woods ve Kayalı, 2017:14).

Temel hizmetlerin tahsisinde ise Üsküdar Belediyesi standart prosedürü uygulamaktadır. Kişinin sosyal yardım almak için emniyete kayıt olduktan sonra belediyenin sosyal hizmet birimine başvurması gerekir. Bir hafta içinde eve sosyal inceleme için sosyal çalışmacı gönderilir ve yardım bağlanır. Bazı belediyeler karşılayamadıkları ihtiyaçlar söz konusu olduğunda yönlendirmeler yapmaktadır. Örneğin Fatih Belediyesi yardım almak isteyen kişileri İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmet Birimi ya da AFAD'ın İstanbul İl Müdürlüğü gibi kurumlara yönlendirmektedir. Eyüp Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü yiyecek, giyecek ve ev eşyası yardımında bulunmaktadır. Ayrıca bu müdürlük yılda bir kez doğal gaz faturasına destek olmaktadır. Bağcılar SYDV ise barınma ile ilgili destek olduklarını gıda yardımının ise belediyelerce karşılandığını belirtmiştir. Üsküdar Belediyesi yeni gelen mültecileri misafirhanede ağırlamakta, gerekirse bir aylık kira yardımında bulunmaktadır. Barınma her yerel yönetimde aynı derece sorun teşkil etmemektedir. Bölgeler arası konut sayısı, kira fiyatları bunda etkilidir. Zeytinburnu Belediyesi evlere sağlık hizmetlerinin sağlanmasına daha aktif görünmektedir. Aynı zamanda Türkçe iletişim kurabilenlere psikolojik destek hizmeti de sağlamaktadır. Küçükçekmece Belediyesi de kayıt alarak sağlık ile ilgili kritik durumlarda kaymakamlıktan destek istemektedir. Eyüp Belediyesi Sosyal Hizmetler Masası doğum durumunda Suriyelileri anlaşmalı oldukları hastanelere yönlendirdiklerini söylemiştir. Sancaktepe'de sosyal hizmet merkezinde Suriyelilerin iş bulmalarına yardımcı olacak kariyer merkezi bulunmaktadır (Woods ve Kayalı, 2017: 4-20).

Eğitim konusunda Bağcılar’ın Arapça ve Türkçe eğitim veren üç okulu bulunmaktadır. Küçükçekmece Belediyesi bölgesindeki tüm okullarda eğitim oranını takip etmektedir. Güngören Belediyesi ilçedeki iki okul ile birlikte çalışmalar yürütmektedir. Buradaki iki özel okula farklı bölgelerden öğrenciler de gelmektedir. Buralarda Suriyeli müfredatın dışında, Türkçe de öğretilmektedir. Fatih Belediyesi ve kaymakamlığı hem Türkçe hem İngilizce dilinin öğretilmesi için kurslar açmışlardır. Esenyurt Belediyesi ise kendi müfredatlarını uygulayabilecekleri bir okul açmıştır. Zeytinburnu Belediyesi ise çocuk ve yetişkinler için Türkçe ders vermektedir. Ayrıca kadınlar için eğitimlerin verildiği bir merkez de vardır. Sancaktepe Belediyesi ve Sultanbeyli Belediyesi Suriyeli çocukların eğitimi için işbirliği yapmaktadır. Sultaneyli Belediyesi sınırları içinde okullaşma oranı yüksek gözükmektedir.

Şişli, Esenler ve Beyoğlu Belediyeleri ihtiyaçların karşılanması ve eğitimlerin verilmesi noktasından sivil toplum kuruluşları ile işbirliğine gitmektedirler. Ancak belediye STK işbirliğine çok sık rastlanmamaktadır (Woods ve Kayalı, 2017: 4-20).

Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis’te yapılmış bir araştırmada ise Suriyelilerin ihtiyaçlarının büyük bir kısmının STÖ’lerca karşılandığı görülmüştür. Bu STK’lar Şanlıurfa Platformu, İHH, Mazlumder, İnsan Hakları Derneği, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı, Hayata Destek Vakfı, Araştırmacı STÖ’ler, Türk Kızılayı, Uluslararası STÖ’ler ve Suriyeli STÖ’lerdir. Ancak yine de STÖ yardımları ihtiyaç sahiplerine oranla son derece düşüktür. Yardımların devamlılık arz etmemesi ise bu alandaki başka bir problemdir. Ayrıca bu araştırmada STÖ’lerin bir genel stratejilerinin ve bir planlarının bulunmadığı saptanmıştır (Çorabatır ve Hassa, 2014:13-22).

İstanbul’daki Suriyelilerin sorunlarını önlemeye yönelik çalışmaların bir kısmı dernekler aracılığı ile sürdürülmektedir. Sultanbeyli’de kurulmuş olan “Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Deneği” bunlardan yalnızca biridir. Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği bu alanda aktif çalışan dernekler arasındadır.

Özetle Suriyelilere ilişkin çalışmalar; bakanlıklar, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler ölçeğinde devam etmektedir. Ancak sorunun kökten çözümü için uzun süreli bir uluslararası politikaya olan ihtiyaç devam etmektedir. Önerilen Suriyelilere yönelik politikaların aşağıdaki maddeler etrafında tekrar değerlendirilmesidir (İçduygu, 2015: 13-14).

Suriyeli sığınmacıların statülerinin yeniden tanımlanması: Türkiye bulunan Suriyelilerin statüleri diğer sabit ya da uzun dönem göçleri ve daha sonra gelecek olanlar dikkate alınarak

tekrar tanımlanmalıdır. Bu konuda coğrafik sınıflamalar getiren Cenova Sözleşmesi ve 2006 yılı İskân Kanunu'nun "Türklük" kriterleri gözden geçirilmelidir.

Toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı politikalara öncelik tanınması: Göç karşıtı hareketler göç süresinin uzaması ile özellikle kayıtlı olmayan Suriyelilerin yaşadığı bölgelerde düşmanlığa dönüşebilmektedir. Türkiye sosyokültürel ve iş gücü entegrasyon politikaları sunarak bu düşmanca tavrın azaltılmasına yardım edebilir.

Sığınmacı akımını yükünün uluslararası toplumlarla paylaşılması: Suriyeli sığınmacı krizi küresel ölçekte çözülmeye çalışılmalıdır. Devletler, ülkeler ve uluslararası organizasyonlar birlikte çalışmalı, sığınmacı kabul eden ülkelerdeki yükü paylaşmalıdır.

Uluslararası koruma sistemindeki yetersizliklerin vurgulanması: Sığınmacı akımı konusundaki güncel sorunlar, sığınmacıların ve devletlerin devam eden sorunları Cenova Sözleşmesi ve Avrupa yönergelerindeki yetersizlikleri gözler önüne sermektedir (İçduygu, 2015: 13-14).

Değerlendirme

Göç çok yönlü toplumsal sorunlar yaratan bir hareketliliklerdir. Özellikle zorunlu göç durumlarında etkileri daha fazla hissedilmektedir. Hem göç eden hem göç alan bölge bu hareketlilikten farklı ölçülerde etkilenmektedir. Sığınmacılık ve mültecilik gibi durumlarda ise yaşanan olayların travması nedeni ile toplumsal etkiler daha büyük ve sarsıcı olabilmektedir. Sığınmacı ve mültecilerin uyum ve entegrasyonu, toplumsal sorunların önlenmesi açısından sosyal hizmet uzmanlarına önemli görevler düşmektedir. Mülteci haklarını korumak da bir uzmanın rolleri arasındadır. Uyumu kolaylaştırıcı, bilgi verici, yönlendirici, eğitici politikaların içinde olmak, bu alanda araştırmalar yapmak, makro boyutta sosyal politika oluşumunda katkı sağlamak sosyal hizmet uzmanının rolleri arasında sayılmaktadır.

İstanbul ilinde yapılan uygulamalar değerlendirildiğinde geçici koruma altında bulunan Suriyelilere "hak" temelinde değil, eldeki mevcut imkanlar dahilinde yaklaşıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bunu dışında Suriyelileri bir müracaatçı olarak değerlendirmenin sorunun çözümüne her zaman katkı sağlamayacağı ortadadır. Müracaat etmeyen hiçbir Suriyeli hizmetten faydalanamamaktadır. Hizmete başvurmaya ilişkin çeşitli kaygılar ortaya çıkabilmektedir. Bunlar ekonomik kaygılar olabildiği gibi, geçici barınma merkezlerine gönderilme korkusundan da kaynaklanmaktadır. Dil sorunun nedeni ile bilgilendirilemem, yanlış bilgilendirilme en büyük problemlerdendir. Suriyelilerin topluma entegre olabilmeleri

için dil öğreniminin desteklenmesi, eğitim hayatına katılabilmeleri son derece önemlidir. Yerel yönetimler, STK'ların bu yönde çalışmalarının olduğu görülse bile uzun vadede plansız, süreksiz çalışmalar olduğu söylenebilmektedir. Hizmetlerin kesintiye uğramaları geçici koruma altındaki Suriyelilerin travmalarını daha da arttıracaktır.

İstanbul ilindeki uygulamalarda yerel yönetimler, bakanlıklar ve STK lar bu konuda çok fazla işbirliği yürütmediği görülmüştür. Uzun vadeli, işbirliğine dayanan projelerin desteklenmesi son derece önemlidir.

Toplumsal sorunların çözümünde önemli bir rolü olan Sosyal Hizmet mesleğinin toplumsal dışlanmayı önleyici, toplum ile bütünleşmeyi sağlayıcı çalışmalar yapmaları son derece önemlidir. Barınma, beslenme, sağlık sorunları ile ilgilenilirken uzun vadede oluşabilecek toplumsal sorunlara ilişkin araştırmalar yapmak ve gerekli tedbirleri almak sosyal hizmet uzmanlarının görevleri arasındadır.

Özetle söylemek gerekir ki İstanbul ilinde yapılmış çalışmalar azımsanmayacak kadar çoktur. Ancak İstanbul örneğinde görülmektedir ki, yine de ihtiyacı karşılayamamaktadır. İşbirliğine dayanan, uzun vadeli, tek tip uygulamaların yapılması son derece önemlidir.

Kaynakça

AFAD (2014); Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri, Kardeş Topraklarındaki Misafirlik, Ankara.

Çarabatır M. ve Hassa F. (2014); Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Haklarının Korunması ve Yaşam Koşullarının Arttırılmasında Rol Alan STÖ'lerin Üç Sınır İlindeki Çalışmalarıyla İlgili Örnek Durum Analizi, İltica ve Göç Araştırma Merkezi, Ankara.

Demirbilek N. ve Keskin Ece; Yoksulluk, Suriyeliler, Bulaşıcı Hastalıklar ve Sosyal Hizmet, erişim tarihi Nisan 2017.

Demirbaş H. ve Bekaroğlu E; Evden Uzakta Olmak: Sığınmacıların/Mültecilerin Psikolojik Sorunları ve Alınacak Önlemler, Kriz Dergisi 21(1-2-3):11-24.

Erdoğan M. M (2014); Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması, Hacettepe Üniversitesi, Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.

Emin M. N (2016); Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi- Temel Eğitim Politikaları, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).

Ekşi N. (2016); Suriyelilerin Hukuki Statüsü ve Suriyelilere Sağlanan Hizmetler içinde Türkiye’de Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Vatandaşlara Yönelik Sosyal Uyum ve Psikososyal Destek Çalışmaları Koordinasyon ve Planlama Çalıştayı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara.

Geçici Koruma Yönetmeliği, http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf

Göz Ardı Edilenler, İstanbul’da Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar, Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği- Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2013, İstanbul.

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik http://www.goc.gov.tr/files/files/gecici_koruma_saglanan_yabanc%C4%B1lar%C4%B1n_cal%C4%B1sma_izinlerine_dair_yonetmelik.pdf

İçduygu Ahmet (2015); Syrian Refugees İn Turkey-The Long Road Ahead, Migration Policy Institute, Washington.

Kartal B ve Başçı E. (2014); Türkiye’ye Yönelik Sığınmacı ve Mülteci Hareketleri, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12 Sayı:2.

Kaya İbrahim ve Eren Esra Yılmaz (2014); Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu- Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri, SETA Yayınları, İstanbul.

Mazlumder (2014); Kamp Dışında Kalan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu.

Milli Eğitim Mevzuatı, <http://www.egitimmevzuat.com/index.php/Resmi-2013/uelkemzde-gecc-koruma-altinda-bulunan-surye-vatandalarina-yoenelk-etm-oeretm-hzmetler.html>

Özpınar Esra, Çilingir Yasemin Satır ve Düşündere Ayşegül Taşöz; Türkiye’deki Suriyeliler: İşsizlik ve Sosyal Uyum, indirme tarihi: Mayıs 2017.

Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu, Türk Tabipler Birliği Yayınları, 2014.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013), T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

Seydi Ali Rıza (2014); Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 31, ss 267-305.

Şensin Ceyda (2016); Sınıf Öğretmenlerinin Suriye'den Göçle Gelen Öğrencilerin Eğitimlerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Yavuz Ömer (2015); Türkiye'deki Suriyeli Mültecilere Yapılan Sağlık Yardımlarının Yasal ve Etik Temelleri, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:12 Sayı:30 s:265-280.

Yılmaz H; Türkiye'de Suriyeli Mülteciler-İstanbul Örneği-Tespitler, İhtiyaçlar, Öneriler, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği.

Tuzcu A. ve Bademli K. (2014); Göçün Psikososyal Boyutu, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2014; 6(1):56-66.

Tunç A. Ş. (2015); Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme, Tesam Akademi Dergisi, Temmuz - July 2015. 2 (2). 29 - 63 ISSN: 2148 – 2462.

2016 Türkiye Göç Raporu, .T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara.

Woods A. ve Kayalı N. (2017); Suriyeli Topluluklarla Etkileşim: İstanbul'daki Yerel Yönetimlerin Rolü, İstanbul Politikalar Merkezi.

İnternet Kaynakları:

Deran E. (2015); Türkiye'de Sığınmacı Sorunu ve Sosyal Hizmet Müdahalesi, erişim mart 2017 http://www.tavsiyedyorum.com/makale_14869.htm

İstanbul'da "Küçük Suriye" erişim tarihi Nisan 2017 <http://www.amerikaninsesi.com/a/istanbul-da-kucuk-suriye/3266070.html>

Suriyelilerin Tercihî Fatih, habere erişim tarihi Nisan 2017 <http://www.hurriyet.com.tr/suriyelilerin-tercihi-fatih-40109027>